

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİNİN
POLİS AKADEMİYASI**

«CİNAYƏT HÜQUQ» KAFEDRASI

«CİNAYƏT HÜQUQ» FƏNNİ

M Ü H A Z İ R Ə

MÖVZU № 29. “Hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydaları əleyhinə olan cinayətlər və kibercinayətlər”.

vaxt - 2 saat:

Tərtib etdi:

Kafedranın rəisi, polis polkovniki, h.ü.f.d

İmrəli Məmmədli

Mühazirə kafedanın iclasında, müzakirə olunub və bəyənilmişdir.

PROTOKOL № _____ « _____ » _____ 2016-cı il.

BAKİ - 2016

Mövzu 29: Hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydaları əleyhinə olan cinayətlər

PLAN:

Giriş

1. Hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin istismar qaydaları əleyhinə olan cinayətlərin ümumi anlayışı, xarakteristikası və bəzi cinayət tərkiblərinin təhlili.
2. Hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulması ilə əlaqədar olmayan nəqliyyatda törədilən cinayətlərin anlayışı və tərkiblərinin təhlili.
3. Kibercinayətlərin anlayışı, xarakteristikası və bəzi cinayət tərkiblərinin təhlili

Nəticə

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi. Bakı, 2020
2. “Yol hərəkəti haqqında” BMT-nin 8 noyabr 1968-ci il Konvensiyası (AR 29 aprel 1997-ci ildə qoşulmuşdur)
3. “Yol nişanları və siqnalları haqqında” BMT-nin 8 noyabr 1968-ci il Konvensiyası (AR 21 dekabr 2010-cu ildə qoşulmuşdur)
4. “Kibercinayətkarlıq haqqında” Avropa Şurasının 23 noyabr 2001-ci il tarixli Konvensiyası (AR 30 sentyabr 2009-cu ildə qoşulmuşdur)
5. «Yol hərəkəti haqqında» AR-ın 3 iyul 1998-ci il tarixli Qanunu
6. «Nəqliyyat haqqında» AR-in 11 iyun 1999-cu il tarixli Qanunu .
7. «Avtomobil nəqliyyatı haqqında» AR-ın 2008-ci il tarixli Qanunu.
8. AR-ın “İnformasiya. informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” 3 aprel 1998-ci il tarixli Qanunu
9. AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun “AR CM-in 263-1 ci maddəsinin “nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququ olmayan şəxs “ müddəasının şərh edilməsinə dair” 24 sentyabr 2014-cü il tarixli Qərarı

10. “Yol hərəkəri və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulmasına dair cinayət işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında “ AR Ali Məhkəməsi Plenumunun 15 noyabr 2013-cü il tarixli 5 saylı Qərarı

11. M.N.İmanov. Cinayət hüququ. Xüsusi hissə. «Qanun» nəşriyyatı. Bakı. 2015

12. Уголовное право (особенное част) под. ред. Н.И. Ветрова и Й.И.Лйапунова. М.. Йурист. 2008.

13. Уголовное право России (Особенное част) Учебник под. ред. А.А. Кругликова М. 2004.

Giriş

İctimai təhlükəsizlik əleyhinə olan cinayətlərin bir növü də hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin istismarı, qaydaları əleyhinə olan cinayətlərdir. bu cinayətlər X bölmənin 29-cü fəslində nəzərdə tutulmuşdur. nəqliyyat cinayətlərin cinayət qanunvericiliyi gərixində ilk dəfə oalraq ayrıca bir fəsilə nəzərdə tutulması hərəkət təhlükəsizliyininin cinayət hüquqi vasitələrlə təmin etməsini daha vacib edir. Məhz bu səbəbdən də «Cinayət hüququ» fənninin öyrənilməsində bu cinayətlər ayrıca bir mövzuda nəzərdə tutulmuş və öyrənilməsinə xüsusi diqqət verilir. Eləcə də son illərdə Azərbaycan respublikasının Sosila . siyasi və iqtisadi sahələrində sürətli inkişafı, insaların maddi durumunun yaxşılaşması, ölkədə nəqliyyat vasitələrinin sayının artması nəqliyyatda hərəkət təhlükəsizliyinin təmin edilməsini dövlətin Ən vacib məsələlərdən birinə çevrilmişdir.

Məlumdur ki, hərəkət təhlükəsizliyi. ekoloci təhlükəsizlik kimi ictimai təhlükəsizliyini tərkib hissəsinin təşkil edir. Keçən mövzuda ekoloci təhlükəsizliyi təmin edən ictimai münasibətlərə qəsd edən ekoloci cinayətləri öyrəndik.

Bu mövzuda nəqliyyat cinayətlərin ümumi xarakteristikası öyrəniləcək. nəqliyyat hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarının pozulması ilə bağlı cinayətlərin tərkibləri təhlil olunacaqdır. Fəsilə daxil olan cinayət tərkibinin təhlilində 3 iyul 1998-ci ildə qəbul olunmuş «Yol hərəkəti haqqında» Qanuna. 11 iyun 1999-cu ildə qəbul olunmuş «Nəqliyyat haqqında» Qanuna və digər normativ aktlara istisnad olunacaqdır.

4. Sual 1. Hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin istismar qaydaları əleyhinə olan cinayətlərin ümumi anlayışı, xarakteristikası və bəzi cinayət tərkiblərinin təhlili.

Hər hansı nəqliyyat növünün normal fəaliyyətinə (hərəkətinə və istismarına) qəsd edən və insanın həyatına, sağlamlığına zərər və ya maddi ziyan vuran və əsasən ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayət qanununda nəzərdə tutulan ictimai təhlükəli əməllər nəqliyyat cinayətləri adlanır.

Xüsusi obyekt - nəqliyyat vasitələrin təhlükəsiz işləməsini təmin edən ictimai münasibətləridir. Dəmir yolu, su, hava, magistral boru nəqliyyatının hərəkəti və istismarı zamanı insanların həyatının və səhhətinin təhlükəsizliyini və əmlakının mühafizəsini təmin etmək üçün yaranan ictimai münasibətləridir. Dəmir yolu, su, hava, magistral boru nəqliyyatının hərəkəti və istismarı zamanı insanların həyatının və səhhətinin təhlükəsizliyini və əmlakının mühafizəsini təmin etmək üçün yaranan ictimai münasibətlərdir.

Qrup (növlər) obyekt-dəmir yolu, su, hava və magistral boru nəqliyyatının hərəkət təhlükəsizliyini və istismarını təmin edən münasibətlərdir.

Bilavasitə obyekt ayrı-ayrı növ nəqliyyat vasitələrinin istismarı və istifadəsi ilə bağlı təhlükələrdən şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin mühafizəsidir.

Predmeti-lokomotivlər, elektrovozlar, vaqonlar, avtomobil, hava, su nəqliyyat vasitələri, magistral boru kəmərləri, müxtəlif digər nəqliyyat vasitələri və s.

Obyektiv tərəfdən bu cinayətlər hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydaları pozulması, ictimai təhlükəli nəticələrin baş verməsi və bunlar arasında səbəbli əlaqənin olması ilə xarakterikdir.

Fəsilədə nəzərdə tutulan əməllər həm hərəkətlə (məs. Nəqliyyat vasitələrini və ya yolları yararsız vəziyyətə salma) həm də hərəkətsizliklə (məs., gəmi kapitanının fəlakətə uğrayanlara gömək göstərməməsi) törədilir.

Əksər maddələrin dispozisiyası blanketdir. Məhz buna görə də bir çox normaların tətbiqi üçün inzibati, mülki və digər hüquq sahələrinin normalarına və eləcə də dəmir yolu, su, hava və magistral boru nəqliyyatı vasitələrinin hərəkət təhlükəsizliyini və istismarını təmin edən bir sıra qanun və qanun qüvvə aktlara müraciət etmək lazım gəlir.

Qanunvericilik quruluşuna görə CM-in 269-cu maddəsində və CM-in 270-ci maddəsində verilmiş cinayətlər istisna olmaqla qalan bütün cinayətlər maddi tərkibliyədir. Məsələn, 262.1-ci maddədə ağır və ya az ağır zərərin vurulması 263-2-ci maddədə yol hərəkəti və istismar qaydalarının pozulması zərərçəkmişin ölümünə səbəb olduqda; 263.3-cü maddədə isə isə iki və daha çox şəxsin ölməsi; 266.1-ci maddədə külli miqdarda ziyanın vurulması kimi və istismar qaydalarının pozulması ilə yaranmış nəticə arasında səbəbli əlaqə olduqda nəqliyyat cinayətlərinə görə məsuliyyət yaranır. Əksinə səbəbli əlaqə olmadıqda yaranmış nəticəyə görə cinayət məsuliyyəti yaranmır.

Subyektiv cəhətdən-nəqliyyat cinayətləri üçün təqsirin əsasən ehtiyatsızlıq forması xarakterikdir. Bir çox hallarda dispozisiyalarda təqsirin ehtiyatsızlıq forması bilavasitə göstərilir. Məs. 262.2-ci maddədə göstərilən əməllərin ehtiyatsızlıqdan törədilməsini nəzərdə tutur.

Subyekt–16 yaşa çatmış fiziki şəxslərdir. Bəzi nəqliyyat cinayətlərinə görə xüsusi əlamətlərə malik şəxslər cinayətin subyektinə ola bilərlər. Məs. 265-ci maddədə nəqliyyat vasitələrinin texniki vəziyyətinə cavabdeh olan şəxslər; 263-cü maddədə nəqliyyat vasitələrini idarə edən şəxs və s.

CM-də nəqliyyat cinayətləri iki qrupa bölmək olar:

1) hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarını pozması ilə bağlı olan cinayətlər; CM-nin 262-265, 267, 270-ci maddələrində verilmiş cinayətlər.

2) hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydaların pozulması ilə əlaqədar olmayan sair nəqliyyat cinayətləri; CM-in 266, 268, 269-cu maddələrində verilmiş cinayətlər.

Beləliklə, nəqliyyat vasitələrin hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarına qəsd edərək insanların həyatına və sağlamlığına zərər yetirən və ya maddi ziyan vuran cinayət qanunda nəzərdə tutulan ictimai təhlükəli əməllər nəqliyyat cinayətləri hesab edilir. Bu cinayətlərin tərkibi qanunvericilik quruluşuna görə əsasən maddidir. Nəqliyyat cinayətləri üçün təqsirin əsasən ehtiyatsızlıq forması xarakterikdir. Fəsilə nəzərdə tutulan nəqliyyat cinayətlərinin bir qrup hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarının pozulması, digər qrupu isə pozulması ilə bağlı olmayan cinayətlərdir.

Maddə 262. Dəmir yolu, su və ya hava nəqliyyatının hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarını pozma

Təhlil olunan cinayət kifayət qədər təhlükəli olan cinayətlərdən biridir. Belə ki, bu əməl nəticəsində insan sağlamlığına ağır və ya az ağır zərər yetirilir, bəzi hallarda bir və ya bir neçə şəxsin ölümünə səbəb olur. Məs. sənişin qatarını idarə edən şəxs tərəfindən hərəkət təhlükəsizliyi qaydaları pozulmuş və nəticədə iki nəfər ölmüşdür.

Bilavasitə obyekt-dəmir yolu, su və ya hava nəqliyyatının təhlükəsiz fəaliyyətini (hərəkətini və istismarını) təmin edən ictimai münasibətlərdir.

Əlavə bilavasitə obyekt- həyat, sağlamlıq və maddi nemətlərdir.

Cinayətin predmeti-dəmir yolu, su və ya hava nəqliyyatı vasitələridir. Burada dəmir yolu idarəsinin tabeliyində olan nəqliyyat vasitələri və eləcə də metropolitendə olan nəqliyyat vasitələri aid edilir. Hava nəqliyyatına isə təyyarələr, vertolyotlar dirijabellər, aerostatlar və mülki aviasiyanın tabeliyində olan digər nəqliyyat vasitələri aiddir. Hərbi hava nəqliyyatı vasitələrini idarə edərək hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarını pozulması ilə bağlı cinayət törədilərkən də bu maddə ilə məsuliyyətə cəlb olunur. hərbi su nəqliyyatı vasitələri ilə qeyd olunan əməllərə yol verildikdə bu cinayətin tərkibi yaranmır və əməl CM-in 353-cü maddə (hərbi gəmiləri idarəetmə qaydalarını pozma) ilə tövsif olunur.

Avtomobil, tarmvay və digər mexaniki nəqliyyat vasitələri ilə hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydaları pozulduqda CM-in 263-cü maddəsi ilə cinayət tərkibi yaranır.

Obyektiv tərəf-üç cəhətlə xarakterizə olunur:

- 1) hərəkət təhlükəsizliyi və istismar qaydalarının pozulması;
- 2) ictimai təhlükəli nəticənin baş verməsi–şəxsin sağlamlığına ağır və ya az ağır zərərin vurulması;
- 3) pozulmuş qayda ilə baş vermiş nəticə arasında səbəbli əlaqənin olması.

Obyektiv tərəf-maddənin dispozisiyasında göstərilən nəqliyyat vasitələrindən istifadə etməklə, hərəkət və istismar qaydalarının pozulmasını nəzərdə tutur.

Bu normada dispozisiyanın növü blanketdir. Belə ki, bu normanın tətbiqində digər normativ aktlarla müraciət etmək vacibdir.

Qeyd olunan əmələ görə şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək üçün onun tərəfindən konkret olaraq hansı yol hərəkəti qaydasının pozulduğu müəyyən olunmalıdır.

Yol hərəkəti təhlükəsizliyinin pozulması dedikdə, nəqliyyat vasitələrini idarə edən şəxsin qoyulmuş qaydalara əməl etməməsi başa düşülür. Məs: sfetoforun qadağanedici siqnalına əməl etməmək, təyyarəçinin marşrutu əməl etməməsi, su nəqliyyat vasitəsini idarə edənin ötmə qaydalarına əməl etməməsi və s.

CM 262-ci maddədə verilmiş bu cinayət tərkibi qanunvericilik quruluşuna görə maddidir. Bu əməlin bitmiş hesab olunması üçün maddənin dispozisiyası aşağıdakı nəticələrin birinin baş verməsi tələb edir: ağır və ya az ağır zərər. bir və ya bir neçə şəxsin ölümü.

Bu cinayətə görə məsuliyyət hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarının pozulması ilə vurulmuş zərər arasında səbəbli əlaqə olduqda yaranır.

Subyektiv tərəf–ancaq ehtiyatsızlıqla xarakterizə olunur. Maddənin dispozisiyasında bilavasitə göstərilir ki, ehtiyatsızlıqdan şəxsin sağlamlığına ağır və ya az ağır zərər vurduqda cinayət məsuliyyəti yaranır.

Belə ki, təqsirkar şəxs hərəkət təhlükəsizliyi və istismar qaydalarını pozarkən əməlinin qanunda göstərilmiş ictimai təhlükəli nəticələr verəcəyini qabaqcadan görmüş, lakin kifayət qədər əsas olmadan onların qarşısını alacağını güman etmiş və ya şəxs öz əməlinin qanunda göstərilən ictimai təhlükəli nəticələr verə biləcəyi imkanının lazımi diqqət və ehtiyatlılıq göstərərək qabaqcadan görməli olduğu və görə biləcəyi halda onları görməmişdir.

Subyekt–16 yaşı tamam olmuş, anlaqlı və qanunda göstərildiyi kimi yerinə yetirdiyi işlə nəqliyyatın hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarına riayət etməyə borclu olan şəxs ola bilər. (Məsələn, dəmir yol nəqliyyatında lokomotiv sürücüsü. dispetçer, su və hava nəqliyyatında gəmi kapitanı və s.)

CM 262.2-ci maddəsində eyni əməllər ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin ölümü ilə nəticələnməsini nəzərdə tutur.

CM 262.3-cü maddəsində CM-in 262.1-ci maddəsində nəzərdə tutmuş əməllərin ehtiyatsızlıqdan iki və daha çox şəxsin ölümü ilə nəticələnməsini nəzərdə tutur.

Əsas tərkibdə olduğu kimi burada da ehtiyatsızlığın hər iki növü cinayətkarcasına özünəgüvənmə və diqqətsizlik mümkündür.

Dəmiryolu, su və ya hava nəqliyyatının hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarını pozma cinayətini bir sıra oxşar cinayətlərdən fərqləndirmək lazımdır. Məs: maddənin dispozisiyasında göstərilən nəqliyyat sahələrində ümumi texniki təhlükəsizlik qaydalarının pozulması nəticəsində insan sağlamlığına ağır və ya az ağır zərər vurula bilər. Belə olan halda cinayət məsuliyyəti CM 162-ci maddə ilə yaranır. Eləcə də bu cinayəti vəzifə cinayətlərindən fərqləndirmək lazımdır. Məs: Gəminin kapitanı (vəzifəli şəxsdir) zədə almış gəminin, şəxsi heyətinin və orda olan əmlakın xilas olması üçün bir tədbir görmür və nəticədə gəmi batır, insanlar həlak olur. Belə olan halda törədilmiş əməl səhlənkarlıq cinayəti kimi tövsif olunmalıdır.

Maddə 263. Yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını pozma

Respublikada, əsasən də Bakı şəhərində avtomobillərin sayının çoxalması və bununla əlaqədar olaraq yollarda hərəkət təhlükəsizliyi təmin olunması polis qarşısında duran mühüm vəzifələrdən birinə çevirmişdir. Cinayət statistikasında ölümlə və xəsarətlərlə nəticələnən yol nəqliyyat hadisələrin sayı artmışdır. Avtomobil ən çox adam öldürən olmuşdur. Son illərin statistikasında bu sahədə hüquqpozmaların sayının artması belə əməllərin ictimai təhlükəsizliyini artırmışdır.

Bu cinayətin **bilavasitə obyekt**-yol hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarını təmin edən ictimai münasibətlərdir. Bu cinayətə görə məsuliyyət şəxsin sağlamlığına qanunda göstərilmiş zərər yetirildiyi halda yaranır. Ona görə də bu cinayətin fakultativ obyekt qeyd olunmalıdır.

Fakultativ obyekt-şəxsin həyatını və sağlamlığının təhlükəsizliyini təmin edən ictimai münasibətlər təşkil edir.

CM 263-cü maddənin dispozisiyası blanket növdə qurulmuşdur. Ona görə də bu cinayətin əlamətlərini şərh etmək üçün, digər normativ aktalara müraciət etmək lazımdır. Əsasən də təhlil olunan cinayətin tərkib əlamətlərini açıqlamaq üçün 3 iyul 1998-ci il tarixdə qəbul olunmuş «Yol hərəkəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanuna müraciət etmək lazım gəlir. Belə ki, qanunun 1-ci maddəsinə əsasən yol hərəkəti-xüsusi nəzərdə tutulmuş yollarda nəqliyyat vasitələrinin köməyi ilə və ya belə kömək olmadan hərəkət etmək, habelə sərnişin və yük daşınması üzrə fiziki və hüquqi şəxslərin tələblərini ödəmək prosesində yaranan ictimai münasibətlərin məcmusudur; 3-cü bəndinə əsasən isə yol hərəkətinin təhlükəsizliyi – yol hərəkəti iştirakçılarının və cəmiyyətin yol nəqliyyat hadisələrindən və onların nəticələrindən müdafiə olunma dərəcəsini göstərən yol hərəkəti vəziyyətidir.

Bu qanunun 1-ci maddəsinin 2-ci bəndində göstərilir ki, yol hərəkətinin təşkili – nəqliyyat vasitələrinin və piyadaların, təhlükəsizliyini, fasiləsiz və rahat

hərəkətinin optimal sürətini təmin etmək məqsədi ilə küçə – yol şəbəkəsində həyata keçirilən və yol hərəkətinin ayrılmaz hissəsi olan mühəndis və təşkilati tədbirlər sistemidir; 43-cü bəndində yol hərəkəti hadisəssi- yollarda, küçələrdə, meydanlarda, dəmiryol keçirdlərində nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti prosesində baş verən və adamların həlakına və ya müxtəlif dərəcəli bədən xəsarəti almasına, heyvanların və ya hərəkətsiz maneənin vurulmasına, nəqliyyat vasitələrinin, yolların, qurğuların zədələnməsinə və ya başqa maddi zərər dəyməsinə səbəb olan hadisədir.

CM-in 263-264-cümaddələrində nəzərdə tutulmuş nəqliyyat vasitəsi avtomobilləri və digər mexaniki nəqliyyat vasitələrini əhatə edir. Digər mexaniki vasitələr dedikdə 263-cü maddənin qeyd hissəsində göstərilədiyi kimi: trolleybuslar, traktorlar, motosikllər, habelə başqa özüyeriyən maşın və mexanizmlər, nəzərdə tutulur.

Obyektiv tərəf- aşağıdakıları nəzərdə tutur: yol hərəkəti və ya nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulması; zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına az ağır və ya ağır zərərin vurulması; qaydalarının pozulması faktı ilə baş vermiş nəticə arasında səbəbli əlaqənin olması.

Cinayəti prosessual sənədlərində şəxsin yol hərəkəti haqqında qanunun konkret hansı maddəsinin və bəndinin tələblərini pozduğu göstərilməlidir.

Normda nəzərdə tutulan əməl həm hərəkət həm də hərəkətsizliklə törədilə bilər. Lakin, hər iki halda yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydaları pozulmalıdır.

Hərəkət-nəqliyyat vasitəsinin yerdən tərpənməsi ilə başlayır, dayanması ilə başa çatır.

İstismar-nəqliyyat vasitələrinin təyinatı üzrə istifadə edilməsi üçün aparılan kompleks texniki tədbirlərdir.

Yol hərəkəti haqqında qanunda nəqliyyat vasitələrinin istismarını qadağan edən hallar nəzərdə tutulmuşdur. Məs: avtomobilin bort platformasının qoyulmuş

standartlara uyğun olmaması, yükün normadan artıq götürülməsi. nəsaz nəqliyyat vasitəsinin yedəyə alınması və s. qaydaların pozulmasını göstərmək olar.

Nəqliyyat vasitəsinin texniki cəhətdən saz vəziyyətdə saxlanması vəzifəsi sahibkara və istismara cavabdeh şəxslərə həvalə olunur.

Bu cinayətin **obyektiv cəhətinin** əsas əlamətlərindən biri də ictimai təhlükəli nəticədir.

Yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını pozma cinayətinin tərkibi qanunvericilik quruluşuna görə maddi tərkiblikdir.

Nəticənin məzmunundan asılı olaraq bu cinayətin üç tərkibi müəyyən olunur: məsuliyyəti ağırlaşdıran halı nəzərdə tutan tərkib, məsuliyyəti xüsusilə ağırlaşdıran halı nəzərdə tutan tərkib.

CM 263.1-ci maddə şəxsin sağlamlığına az ağır və ya ağır zərərin vurulmasını nəzərdə tutur.

Zərərcəkənin sağlamlığına vurulmuş zərər müəyyən etmək üçün məhkəmə tibbi ekspertizanın təyin edilməsi zəruridir.

Şəxsin törətdiyi əməldə CM 263.2 və CM 263.3-cü maddələrində verilmiş cinayətlərin tərkib əlamətləri varsa, cinayətin tam tövsifi məsuliyyətin ağır halını nəzərdə tutan hissəsi ilə aparılır.

Təhlil olunan əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmağın əsas şərtlərindən biri də yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydaların pozulması ilə yaranmış nəticə arasında səbəbli əlaqənin olmasıdır. Bu məsələyə Ali Məhkəmənin qərarında xüsusi diqqət verilir.

Nəqliyyat cinayətlərində səbəbli əlaqənin müəyyən olunması ən mürəkkəb məsələlərdəndir. Törədilmiş yol hərəkəti qəzasından müəyyən olunmuş qaydalar pozulmamışsa səbəbli əlaqə yoxdur. Məs: sənişin özünün öldürmək üçün özünü maşının altına atır və ya özünün səhlənkər hərəkəti nəticəsində maşının arxa təkərinin altına düşür. Belə olan hallarda cinayət məsuliyyəti yaranmır.

Səbəbli əlaqə müəyyən edilərkən sürücünün vurulmuş zərərdən yayınmaq imkan olmalıdır və şəxs digər yol hərəkəti iştirakçısının təqsiri üzündən baş vermiş əmələ görə cinayət məsuliyyəti daşımır.

Ali Məhkəmənin Plenumunun 2013-cü il 15 noyabr 5 nömrəli qərarında göstərilir ki, məhkəmə avtotexniki ekspertizasının səlahiyyətinə yalnız xüsusi texniki məsələlər aiddir. Ona görə, belə ekspertiza təyin edilərkən, məhkəmələr avtotexniki ekspertizasının səlahiyyətinə yalnız xüsusi texniki məsələlər aiddir. Ona görə, belə ekspertiza təyin edilərkən, məhkəmələr ekspertlərin qarşısında həll olunması müstəsna olaraq məhkəmənin səlahiyyətinə Aid olan hüquqi məsələlər qoymağa haqlı deyillər. Avtotexniki ekspertizanın rəyi başqa sübutların məcmüyü ilə birlikdə yoxlanılması və qiymətləndirilməlidir.

Subyektiv tərəf-təqsirin ancaq ehtiyatsızlıq forması ilə xarakterizə olunur.

Maddənin dispozisiyasında zərərin vurulması göstərilir. Təqsirkar şəxs öz əməlinin ictimai təhlükəli nəticələr verəcəyini qabaqcadan görür (digər şəxsin sağlamlığına az ağır və ya ağır zərər vurulmasını), lakin kifayət qədər əsas olmadan onların qarşısını alacağına güman edir (özünə güvənmə) və ya belə nəticələr baş verə biləcəyi imkanı lazımı diqqət və ehtiyatsızlıq göstərərək qabaqcadan görməli olduğu və görə biləcəyi halda, onları görməmişdir (etinasızlığa görə şəxs məsuliyyətə cəlb olunarkən onun tək cə nəticəni görə bilmək imkanı müəyyən olunmamalıdır.

Nəqliyyat qəzalarında çox vaxt zərərin təqsirsiz olaraq vurulması mövcuddur. Məs: yol hərəkəti iştirakçısı qəflətən yolda hərəkətin istiqamətini dəyişir, digər sürücü buna görə digər nəqliyyat vasitəsi ilə toqquşur və ya piyadaçıya zərər yetirir. belə olan halda ikinci sürücü hadisənin belə inkişafını görə bilməz və nəticələri aradan qaldıra bilməzdi.

Yol hərəkəti iştirakçısı qəsdən digər şəxsə az ağır və ya ağır zərər yetirərsə, törədilmiş əməl həyat və sağlamlıq əleyhinə qəsdən törədilən cinayət kimi tövsif olunmalıdır.

Subyekt -avtomobil, tramvay və ya digər mexaniki nəqliyyat vasitəsini idarə edən 16 yaşı tamam olmuş şəxsdir. Şəxsin dövlət və ya şəxsi. iş vaxtı və ya işdən sonra, qanuni və ya qanunsuz nəqliyyat vasitəsinin idarə etməsi tövsif üçün heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Eləcə də sürücülük vəsiqəsinin olub-olmamasının tövsifə bir təsiri yoxdur. Şəxs yol hərəkəti və istismarı qaydalarını pozaraq digər şəxslərə zərər yetirərsə və onları köməksiz vəziyyətdə saxlayarsa onun əməli CM 263-cü və 264-cü maddələrlə tövsif olunmalıdır. CM 263.2-ci maddə şəxsin əməli ehtiyatsızlıqdan ölümlə nəticələnməsini nəzərdə tutur.

CM 263.3-cü maddə isə CM 263.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan əməlin iki və daha çox şəxsin ölümünü nəzərcə tutur.

Maddə 264. Yol nəqliyyat hadisəsi yerindən qaçma

Cinayət hüququn Ümumi hissəsindən bilirik ki, bir çox hallarda şəxsin törətdiyi əməldə faydalı hərəkətləri mükafatlandırılır. Məlumdur ki, sürücünün törətdiyi yol hərəkəti qəzasında zərər çəkən şəxslərin həyatını xilas etməsi onlara vaxtında zərər çəkən şəxslərin həyatını xilas etməsi onlara fəxtində göstərilən yardımdan çox asılıdır. Təcrübə göstərir ki. sürücülər çox vaxt belə yardımdan yayınırlar. Məhz buna görə də qununverici təhlükədə qoyma cinayətinin bu növünü ayrıca cinayət tərkibində nəzərdə tutulmuşdur.

Bilavasitə obyekt - nəqliyyat vasitələrinin yol hərəkəti təhlükəsizliyini və istismarını təmin edən ictimai münasibətlərdir.

Əlavə bilavasitə obyekt – yol hərəkəti qəzasında zərər çəkənlərin həyatı və sağlamlığıdır.

Obyektiv tərəf – nəqliyyat vasitəsini idarə edən şəxsin CM 263-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş nəticələrin baş verdiyi halda yol nəqliyyat vasitəsi yerindən qaçmasıdır. Burada təqsirkar şəxs üçün zərər çəkənə kömək etmək iqtidarındadır amma kömək etmir.

Bu cinayətin obyektiv tərəfinin zəruri əlamətlərindən biri də yol **hərəkəti qəzasının yeridir**. Yəni yol nəqliyyat vasitələrinin toqquşduğu yol kimi istifadə olunan torpaq zolağı və ya süni tiklilər, səkilər. ayırıcı zolağ və s.

Yol hərəkəti hadisəsi törədən şəxs zərərçəkən şəxs kömək etməli və buna imkan olduğu halda etmir. Digər tərəfdən nəqliyyat vasitəsini idarə edən şəxs özü zərər alarsa və digər zərər alanlara kömək etmək iqtidarında olmazsa və ya hadisə yerində olan şahidlərin zərər çəkənə kömək edəcəyinə güman edirsə, habelə digər əsaslandırılmış səbəblərə görə kömək etmədən hadisə yerindən qaçırsa 264-cü maddənin tərkibi yaranmır.

Subyektiv tərəf-təqsirin qəsd forması ilə xarakterizə olunur. Təqsirkar şəxs dərk edir ki, onun əməli nəticəsində yol hərəkət hadisəsi baş vermiş və vətəndaşlar zərər çəkmişlər. Yol hərəkəti qaydalarına əsasən kömək göstərməli olduğu halda hadisə yerindən qaçır.

Yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını pozan və YNH yerindən qaçan şəxsin əməli 263-cü və 264-cü maddələrlə tövsif olunmalıdır.

Subyekt-16 yaşı tamam olmuş avtomobil, tramvay və ya digər mexaniki nəqliyyat vasitələrini idarə edən şəxsdir. Şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması üçün onun sürücülük vəsiqəsinin olması vacib deyildir.

Sürücülük vəsiqəsi olmayan və göstərilən nəqliyyat vasitələrini təlimatçının nəzarəti altında idarə edən şəxs bu cinayətin subyektinə ola bilməz.

Bu cinayət əməli CM-in 143-cü maddəsində nəzərdə tutulan (təhlükədə qoyma) cinayətinin xüsusi bir növüdür.

Maddə 265. Nəqliyyat vasitələrini keyfiyyətsiz təmir etmə və ya onları texniki cəhətdən nasaz vəziyyətdə işə buraxma.

Nəqliyyat vasitələrinin keyfiyyətsiz təmiri və onların nazas vəziyyətdə işə buraxılması yol hərəkəti üçün böyük təhlükə yaradır. Bura dəmir yol nəqliyyatında siqnalizasiya və rabitə vasitələri və nəqliyyat vasitələri istismarında istifadə olunan digər texniki qurğularda aid edilir.

Bilavasitə obyekt – nəqliyyat vasitələrinin hərəkətinin və istismarını təhlükəsiz şəraitini təmin edən ictimai münasibətlərdir. **Əlavə bilavasitə obyekt**-insanların sağlamlığı və həyatıdır.

Cinayətin predmeti- nəqliyyat vasitələri və nəqliyyat avadanlıqlarıdır.

Nəqliyyat avadanlığı dedikdə, nəqliyyat vasitələrinin istismarının texniki sisteminin bu istismarın təhlükəsizliyini təmin etmək üçün zəruri olan ayrılmaz üsürləri başa düşülür. Bunlara yollarda ucaldılan köməkçi mexanizmlər və qurğular aiddir. Məsələn, tunellər, körpülər, radiolakatrlar, şlüzlər və s.

Obyektiv cəhətdən bu cinayət iki əməldə 1) nəqliyyat vasitələrini və ya nəqliyyat avadanlıqlarının keyfiyyətsiz təmir olunmasından və 2) texniki cəhətdən nasaz vəziyyətdə olan nəqliyyat vasitələrinin istismara buraxılmasında ifadə olunur.

Bu cinayətin tərkibi–maddidir, yəni əməl normadan göstərilən nəticələr baş vermiş hesab olunur. Normada isə əməl işində az ağır və ağır zərərin vurulması nəzərdə tutulmuşdur. Obyektiv tərəfin zəruri əlamətlərdən biri də törədilmiş əməllə nəticə arasında səbəbli əlaqənin olmasıdır.

Nəqliyyat vasitələrinin keyfiyyətsiz təmiri deyiləndə nəqliyyat vasitələrinin və ya nəqliyyat avadanlıqların müəyyən olunmuş texniki tələblərə cavab verməyən habelə nəqliyyat vasitələrin təhlükəsiz istismarını təmin etməyən səviyyədə təmiri başa düşülür.

Texniki cəhətdən nasaz vəziyyətdə işə buraxma- dedikdə hərəkət zamanı qəza şəraiti yaradan və təhlükəli nəticələrə gətirə bilən, texniki nasazlıqları olan nəqliyyat vasitəsinin istismarına icazə başa düşülür.

İcazə vermək: yol vərəqəsini vermək vermək, texniki nəzarət məntəqəsindən buraxmaq, şifahi olaraq icazə vermək və s. hərəkətlərdə ifadə oluna bilər.

Subyektiv cəhətdən əməl ehtiyatsızlıqdan törədilir. Bu cinayət şəxsin əməlinə və onun nəticəsinə olan münasibətdən asılı olaraq ehtiyatsızlığın hər iki növündə törədilə bilər.

Subyekt-xüsusidir, yəni nəqliyyat vasitələrinin texniki vəziyyətinə cavabdeh olan şəxslər: məsələsində nəqliyyat vasitələrinin texniki vəziyyətinə və istismarına cavabdeh olan şəxslər və şəxsi avtomobillərin sahibləri ola bilər.

265.2-ci maddə bu əmələrin ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin ölümünü nəzərdə tutur.

Maddə 267. Nəqliyyat vasitələrinin təhlükəsiz işlənməsini təmin edən qaydaları pozma

«Sərnişin, piyada və yol hərəkətinin digər iştirakçıları (Bu Məcəllənin 263 və 264-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş şəxslər istisna olmaqla) tərəfindən yol hərəkəti və ya nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulması, ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına az ağır və ya ağır zərər vurulmasına səbəb olduqda»

Bilavasitə obyekt- nəqliyyat vasitələrinin hərəkət təhlükəsizliyini və istismarını təmin edən ictimai münasibətlərdir.

Əlavə bilavasitə obyekt- insan həyatı və sağlamlığıdır.

Cinayətin predmeti qismində mexaniki və nəqliyyat vasitələrinə və tramvaylara aid edilməyən, lakin yollarda, küçə və prospektlərdə istifadə edilən nəqliyyat vasitələri (velosiped, moped, at arabaları və s.) çıxış edir.

Obyektiv tərəf aşağıdakı əlamətlərə səciyyələnir:

- 1) nəqliyyatın təhlükəsiz işini təmin edən qaydaların pozulması;
- 2) zərərli nəticələrin baş verməsi (qanunda göstərilən nəticələr)
- 3) pozulmuş qaydalarla baş vermiş nəticə arasında səbəbli əlaqənin olması.

Hərəkətin təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin istismarı bu vasitələri idarə edən şəxslərlə hərəkətin digər iştirakçıları (piyadalar, sərnişinlər, texniki xidmət işçiləri və s) ilə sıx qarşılıqlı əlaqədə həyata keçirilir. Yol hərəkətinin digər iştirakçılarından da hərəkət təhlükəsizliyini təmin etmək üçün müəyyən qaydalara əməl etmələri tələb olunur.

Bu cinayətin obyektiv cəhəti sərnişin, piyada və ya yol hərəkətinin digər iştirakçıları tərəfindən yol hərəkəti və ya nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına az ağır və ya ağır zərər vurulmasına, yaxud onun ölümünə səbəb olan dərəcədə pozulmasında istifadə olunur.

Subyektiv cəhətdən təqsirin ehtiyatsızlıq forması ilə xarakterizə olunur.

Subyekt – 16 yaşı tamam olmuş, anlaqlı fiziki şəxslərdir. Bu cinayətin subyekti piyadalar, sənişinlər, velosiped sürənlər və s. şəxslər ola bilər.

267.2-ci maddədə göstərilən əməllər nəticəsində zərərçəkmiş şəxsin ölməsini, 267.3-cü maddədə isə iki və ya daha çox şəxsin həlak olmasını nəzərdə tutur.

Maddə 270. Beynəlxalq uçuş qaydalarını pozma

Bitlavasitə obyekt – hava nəqliyyatının təhlükəsiz hərəkətini təmin edən müəyyən beynəlxalq uçuş qaydalarıdır.

Cinayətin predmeti–hava nəqliyyat vasitələri: təyarelər, vertalipotlar və s.

Bu cinayətin predmeti pilotsuz uçuş aparatlar da ola bilər. Belə olan halda cinayətin subyekti bu aparatı idarə edən şəxs olur.

Obyektiv cəhətin müəyyən edilmiş icazədə göstərilən marşrutlara, enmə yerlərinə hava qapılarında, uçuş yüksəkliyinə riayət etməmə və ya beynəlxalq uçuş qaydalarını başqa cür pozmada ifadə olunur.

AR-nın və digər dövlətin sərhədlərini keçməklə hava gəmiləri vasitəsilə yerinə yetirilən uçuşlar beynəlxalq uçuşlar (reyslər) sayılır.

Bu cinayətin forması tərkibli cinayətdir. Uçuş qaydaları faktiki olaraq pozulduğu andan bu cinayət bitmiş hesab olunur.

Subyektiv cəhətdən bu əməl təqsirin hər iki formasında törədilə bilər.

Subyekt 16 yaşı tamam olmuş, anlaqlı şəxslər və hava gəmisini idarə edən şəxs və ya beynəlxalq uçuş qaydalarının əməl olunmasına cavabdeh olan ekipaj üzvü ola bilər. Əgər ekipaj üzvləri uçuş qaydalarının pozulmasına məcbur olunmuşlarsa, bu maddə ilə cinayət məsuliyyəti yaranmır. Məs: terrorçular tərəfindən ekipaj üzvləri girov götürülərək marşrut dəyişdirilərsə cavabdeh şəxslərin məsuliyyəti istisna olun.

Beynəlxalq uçuş qaydalarının pozulması çox vaxt terrorçuluq, adamları girov götürmə, hava gəmisinin qaçırılması, qaçaqmalçılıq, təxribat və s. cinayətlərlə əlaqəli törədilir. Belə olan halda törədilmiş əməllər cinayətlərin məcmuyunu qaydasında təsvif olunur.

Nəticə: Beələliklə, hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarının pozulması ilə bağlı olan cinayətlər nəqliyyat vasitələrinin hərəkət təhlükəsizliyi və istismarı qaydalarına qəsd edən və insanların həyatdan məhrum olmasına və ya onların sağlamlığına zərər vuran və cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulan ictimai təhlükəli əməllər hesab olunur.

Sual 2. Hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulması ilə əlaqədar olmayan nəqliyyatda törədilən cinayətlər

Bu qrupa daxil olan cinayətlərdən biri nəqliyyat vasitələrini və ya yolları yararsız vəziyyətə salma cinayətidir. Bu cinayətin ictimai təhlükəliliyi ondan ibarətdir ki, əməl nəticəsində insanların sağlamlığına zərər vurulur, insanların həlak olmasına səbəb olur, kuli miqdarda ziyan yetirilir, nəqliyyatın işi pozulur və s.

Maddə 266. Nəqliyyat vasitələrini və ya yolları yararsız vəziyyətə salma.

Bilavasitə obyekt-nəqliyyatın hərəkət təhlükəsizliyini və istismarını təmin edən ictimai münasibətlər.

Əlavə bilavasitə obyekt-insanların həyatı, sağlamlığı və maddi nemətlərdir.

Cinayətin predmeti yollar, nəqliyyat vasitələri (avtomobil, dəmir yolu, su, dəniz nəqliyyat vasitələri) və nəqliyyat avdanlıqlarıdır.

Obyektiv cəhətinin xarakterik əlamətləri:

a) ictimai təhlükəli əməl (hərəkət və ya hərəkətsizlik). Bu əməl maddənin dispozisiyasında göstərilən dağıtma, zədələmə, nəqliyyat avdanlıqlarını yararsız vəziyyətə salma üzullarının biri və ya bir neçəsi ilə həyata ke çirilir.

b) əməllə nəticə arasında səbəbli əlaqə.

Dağıtma, yəni nəqliyyat vasitəsinin və avadanlıqlarının tam yararsız vəziyyətə salınmasıdır. Bu vəziyyətdə nəqliyyat vasitələri funksiyasını itirir, texniki və iqtisadi cəhətdən bərpa olunması məqsədə uyğun hesab olunmur.

Zədələmə yəni nəqliyyat vasitələrinin və avadanlıqlarının qismən yararsız vəziyyətə salınmasıdır, ancaq bərpaya yararlı hesab olunur.

Başqa üsullarla nəqliyyat vasitələrinin və avadanlıqlarının yararsız vəziyyətə salınması- törədilmiş əməl nəticəsində nəqliyyat vasitələrini avadanlıqlarının təyinatı üzrə istifadəsi qeyri -mümkün olur.

Külli miqdarda ziyan vurulması məhkəmə tərəfindən müəyyən olunur.

Subyektiv tərəf –bu əməl üçün təqsirin ehtiyatsızlıq forması xarakterikdir. Bu əməl ehtiyatsızlığın həm özünə güvənmə, həm də etinasızlıq formasında törədilə bilər.

Cinayətin törədilməsində şəxsin məqsədi dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyini zəiflətməkdirsə, törədilmiş əməl təxribat kimi tövsif olunmalıdır.

Subyekt -14 yaşı tamam olmuş, anlaqlı, fiziki şəxslərdir

266.2-ci maddədə eyni əməllərin insanın ölümü ilə nəticələnməsi nəzərdə tutur.

266.3-cü maddə isə bu Məcəllənin 266.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməllərin iki və ya daha çox şəxsin həlak olmasını nəzərdə tutur.

Maddə 268. Magistral boru kəmərinin inşası, istismarı və ya təmir edilməsi zamanı təhlükəsizlik qaydalarını pozma

Magistral boru kəmərləri çox vacib bir funksiyanı qaz və neft məsullarını uzun bir məsələyə ötürülməsini təmin edir. Məlumdur ki, kəmərlər ekoloji, tarixi və mədəniyyət abidələri olan ərazilərdən keçir. Azərbaycan Respublikası neft ölkəsi olduğu üçün bu kəmərlərin inşası, istismarı və ya təmiri zamanı təhlükəsizlik qaydalarına xüsusi diqqət verilməsi vacibdir.

Bu qaydalara əməl etmək ətraf mühit, insanların sağlamlığı və hətta həyatı üçün yüksək təhlükə yarada bilər. (Məs: insanların sıx yaşadığı ərazidə kəmərinin istismarı zamanı partlaması və s.)

Bilavasitə obyekt – magistral boru kəmərinin təhlükəsiz inşasını, istismarını və təmirini təmin edən ictimai münasibətlərdir.

Əlavə bilavasitə obyekt – insanların sağlamlığın, həyatı və maddi nemətlər təşkil edir.

Cinayətin predmeti-magistral boru kəmərləridir.

Obyektiv tərəfin xarakterik əlamətləri : 1) magistral boru kəmərlərinin təhlükəsiz inşasını, istismarını və təmirini təmin edən qaydaların pozulmasına səbəb olan hərəkət və ya hərəkətsizliyin edilməsi

2) zərərli nəticələrin baş verməsi;

3) törədilmiş əməllə baş vermiş nəticə arasında səbəbli əlaqənin olması

Bu qaydalara, əməl etməmək, ətraf mühit, insanların sağlamlığı və hətta həyatı üçün yüksək təhlükə yarada bilər. (məs: insanların sıx yaşadığı ərazidə kəmərin isitismarə zamanı partlayışın baş verməsi)

Cinayətin tərkibi maddidir. Əməl qanunda nəzərdə tutulmuş nəticələr baş verdikdə bitmiş hesab olunur.

Külli miqdarda ziyan əlaməti məhkəmə tərəfindən müəyyən olunur. Bu əlamət barədə maddədə bilavasitə göstəriş yoxdur. Külli miqdarda ziyan magistral boru kəmərinə qəza və ya yanğın baş verdikdə, xeyli ekoloji ziyan vurulduqda, müəssisənin işi pozulduqda və s. əməllər zamanı vurula bilər.

Subyektiv tərəf–təqsirin ehtiyatsızlıq formasında təzahür edir. Təhlil olunan cinayət əməli qəsdən törədilərsə, məqsədindən asılı olaraq əməl şəxsiyyət, mülkiyyət dövlətin müdafiə qabiliyyəti əleyhinə olan cinayətlər kimi tövsif olunmalıdır.

Subyekt-16 yaşı tamam olmuş, anlaqlı, magistral boru kəmərlərinin inşasında, istismarında və ya təmirində iştirak elən şəxsdir.

268.2-ci maddə bu əməllərin ehtiyatsızlıqdan bir şəxsin 268.3-cü maddədə isə 2 və daha artıq şəxsin ölümü ilə nəticələnməsini nəzərdə tutur.

Maddə 269. Gəmi kapitanının fəlakətə uğrayanlara kömək göstərməməsi
Hər bir gəmi kapitanının vəzifə borcudur ki, fəlakətə uğrayanlara kömək etsin. Biz o müəllifləri fikri ilə razıyıq ki, bu cinayət təhlükədə qoyma cinayətin bir növü kimi şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlər bölməsinə daxil edilməlidir.

Bilavasitə obyekt-dəniz və ya su, nəqliyyatının hərəkət təhlükəsizliyini və istismarını təmin edən ictimai münasibətlərdir.

Əlavə bilavasitə obyekt–bir və ya bir neçə şəxsin sağlamlığı və həyatıdır.

Zərərçəkən şəxs dəniz və ya sair su yolunda fəlakətə uğrayan şəxsdir. Bu şəxs suyun üzərində. qayıqda və digər üzən predmeti üzərində ola bilər.

Cinayətin predmeti–müxtəlif növlü və təyinatlı su nəqliyyatı vasitələridir.

Obyektiv tərəf-hərəkətsizliklə ifadə olunur. Belə ki, gəmi kapitanı öz gəmisi, onun şəxsi heyəti və sərnişinləri üçün ciddi təhlükə olmadan fəlakətə uğrayan şəxslərə köməklik etmir, halbuki kömək etmək onun hüquqi və professional vəzifəsidir.

Gəmi kapitanının kömək etmək vəzifəsi beynəlxalq konvensiyalarda nəzərdə tutulmuşdur.

Gəmi kapitanın fəlakətə uğrayan şəxslərə kömək etməsi, öz gəmisi onun şəxsi heyəti və sərnişinlər üçün ciddi təhlükə yaradırsa və buna görə kömək göstərməyibsə, gəmi kapitanı cinayət məsuliyyətinə cəlb oluna bilməz. Eləcə də fəlakətə uğrayan şəxs köməkdən imtina edirsə məsuliyyət yaranmır. Zərərçəkən şəxs hər hansı bir dövlətin vətəndaşı ola bilər.

Cinayətin tərkibi–formaldır, gəmi kapitanı kömək göstərmədiyi andan əməl bitmiş hesab olunur.

Subyektiv tərəf-qəsdin birbaşa qəsd növü ilə xarakterizə olunur. Belə ki, gəmi kapitanı dərk edir ki, onun hərəkətsizliyi fəlakətə uğrayan üçün təhlükəlidir və ağır nəticələr verə biləcəyini görür və arzu etməsə də şüurlu şəkildə bu əmələ yol verir.

Cinayətin subyektivi–xüsusidir gəmi kapitanı və ya onun əvəz edən şəxsdir.

N ə t i c ə

Hərəkət təhlükəsizliyi və istismar qaydalarının pozulması ilə əlaqədar olmayan nəqliyyat cinayətləri CM-nə daxil edilmiş yeni hüquq normalardandır. Ölkəmizdə nəqliyyat vasitələrinin artırdığı bir dövrdə hərəkət təhlükəsizliyinə,onların istismarı və təmir qaydalarına əməl olunması vacib məsələlərdəndir. Bu münasibətlərin mühafizəsində cinayət hüquq normaları əsas vasitələrdən biridir.

Beləliklə, hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarına qəs edən ehtiyatsızlıqla törədilən cinayət qanunda nəzərdə tutulan ictimai təhlükəli əməllər nəqliyyat cinayətləri adlanır.

Elm və texnikanın inkişaf sayının son illərdə çoxalması və s. ilə əlaqədar olaraq bu vasitələrin hərəkət təhlükəsizliyini, istismarını, təmirini təmin edən ictimai münasibətlərin cinayət hüquqi vasitələrlə mühafizəsini çox vacib edir. bununla bağlı yeni CM-ə yeni normaların daxil edilməsi yuxarıda göstərilən münasibətlərin cinayətkar qəsdlərdən mühafizəsini hərtərəfli təmin etməyə imkan verir.

3) Kibercinayətlər

Maddə 271. Kompyuter sisteminə qanunsuz daxil olma

271.1. Kompyuter sisteminə və ya onun hər hansı bir hissəsinə daxil olmaq hüququ olmadan həmin sistemə və ya onun hər hansı bir hissəsinə mühafizə tədbirlərini pozmaqla, yaxud burada saxlanılan kompyuter məlumatlarını ələ keçirmək və ya başqa şəxsi niyyətlə qaəsdən daxil olma.

Bu cinayətin **ictimai təhlükəliliyi** onda ifadə olunur ki, onların törədilməsi nəticəsində kompyuter şəbəkələrinin, electron məlumatların cinayətlərin törədilməsi üçün istifadə edilməsi və bu növ cinayətlərin baş verməsinə dair sübutların bu şəbəkələrdə saxlanılması və ya şəbəkələr vasitəsilə ötürülməsi təhlükəsi yaranır, kompyuter system və şəbəkələrinin o cümlədən kompyuter verilənlərini məxfiliyi, bütövlüyü və yararlığına qarşı yönəlmiş əməllər baş verir, həmçinin bu system, şəbəkə və verilənlərdən qeyri-qanuni istifadə mümkün olur, hər kəsin fikir və mühazirələrini maneəsiz ifadə etmək hüququna qəsd olunur.

Cinayət əməlinin **obyekti** kompyuter sisteminin, kompyuter məlumatlarının mühafizəsi sahəsində yaranan ictimai münasibətlərdir. Bu cinayətin **predmeti** kompyuter məlumatlarıdır.

Cinayətin **obyektiv cəhəti** kompyuter sisteminə və ya onun hər hansı bir hissəsinə daxil olmaq hüququ olmadan həmin sistemə və ya onun hər hansı bir

hissəsinə mühafzə tədbirlərinin pozmaqla, yaxud burtada saxlanılan kompyuter məlumatlarının ələ keçirmək və ya başqa şəxsi niyyətlə daxil olmada ifadə olunur.

CM-in 271-ci maddəsinin qeydinin 2-ci, “Kibercinayətkarlıq haqqında” Konvensiyanın 1-ci maddəsinin “b” bəndinə görə **kompyuter məlumatları** dedikdə, kompyuter sistemində işlənməsi, emal edilməsi üçün yaralı olan istənilən informasiya (faktlar, məlumatlar, proqramlar və anlayışlar) başa düşülür.

Tihlil olunan cinayət hüququ normasında istifadə edilən anlayışlar Azərbaycan Respublikasının “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında “ 3 aprel 1998-ci il tarixli Qanununda nəzərdə tutulur. Həmin Qanunun 2-ci maddəsinə görə, **informasiya** dedikdə, yaranma tarixindən, təqdimat formasından və təsnifatından asılı olmayaraq istənilən fəaliyyət nəticəsində yaradılan , yaxud əldə olunan faktlar , rəylər, bilgilər, xəbərlər və ya digər xarakterli məlumatlar başa düşülür.

Kompyuter informasiyasının predmeti informasiya ehtiyatlarıdır. **İnformasiya ehtiyatları** dedikdə, informasiya sistemlərində (kitabxanalarda, arxivlərdə, fondlarda, məlumat banklarında və s.) sənədlər və sənəd massivləri , habelə ayrıca mövcud olan sənədlər və onların massivləri başa düşülür (İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” qanunun 2-ci maddəsi).

Kompyuter informasiyasının xüsusiyyəti onun nisbətən asan göndərilməsinin , yenidən yaradılmasını, artırılmasını mümkünliyündə ifadə olunur.

Kompyuter dedikdə, simvolla (işarəli) və obrazlı informasiya üzərində əməliyyatlar aparmağa imkan verən aparat-texniki vasitələrin və proqramlaşdırma vasitələrinin məcmusu başa düşülür. ”EHM” anlayışı “kompyuter” termini ilə eyni mənada işlənir.

CM-in 271-ci maddəsinin qeydinin 1-ci , “Kibercinayətkarlıq haqqında” konvensiyanın 1-ci maddəsinin “a” bəndinə görə **kompyuter sistemi** dedikdə, müvafiq proqramlara uyğun olaraq verilənlərin avtomatik işlənməsini həyata

keçirən hər hansı qurğu və ya bir-birinə qoşulmuş və ya əlaqələndirilmiş qurğular qrupu başa düşülür. Kompyuter sistemi verilənlərin işlənməsi üçün nəzərdə tutulan aparat vasitələrinin və proqram təminatının toplusudur. Proqramları, daxili və xarici qurğuları ilə birlikdə fərdi kompyuter bir-birinə qoşulmuş bir neçə kompyuterdən ibarət local şəbəkəyə və İnternetə qoşula bilər.

Kompyuter sisteminin bir hissəsi dedikdə, şəbəkədə olmayan kompyuterin yaddaş qurğusu. Şəbəkədə olan kompyuterlərdən hər hansı biri, onun kompakt-disklərin yazılması üçün nəzərdə tutulan qurğusu və s. başa düşülür.

Kompyuter şəbəkəsi dedikdə, öz aralarında rabitə kanalı ilə birləşdirilmiş və bu rabitəni həyata keçirməyə imkan verən iki və ya daha çox kompyuterin məcmusu başa düşülür.

Buna hüququ olmadan kompyuter sisteminə və ya onun hər hansı bir hissəsinə (qanunsuz) daxil olma dedikdə, qanuni istifadəçi olmayan, yaxud qanunverciliklə belə hüququ qadağan edilən və ya müvafiq icazəsi olmayan şəxsin mülkiyyətçinin, yaxud digər səlahiyyətli şəxsin razılığı olmadan daxil olması başa düşülür.

Buna hüququ olmadan kompyuter sisteminə və ya onun hər hansı bir hissəsinə (qanunsuz) daxil olma **mühafizə tədbirlərini** pozmaqla (cinayətin törədilmə üsulu) törədildikdə CM-in 271-ci maddəsi ilə məsuliyyətə səbəb olur. Mühafizə tədbirlərini pozmaqla daxil olma özgənini adından, yaxud şərti parolundan. Texniki qurğuların köməyinfən istifadə etməklə, müdafiə sistemində zəif yerlərin tapılması və “sındırılması” və s. bu kimi yollarla daxil olmanı nəzərdə tutur.

Kompyuter sisteminə və ya onun hər hansı bir hissəsinə **başqa şəxsi niyyətlə** daxil olma sistemdə (onun hər hansı bir hissəsində) saxlanılan (özü və ya başqası haqqından, o cümlədən hər hansı digər) məlumatları məhv etmə, sistemin işini dayandırma, zərərverici proqramları sistemə daxil etmə, iqtisadi sahədə fəaliyyət göstərən rəqibin fəaliyyətini iflic etmə və s. motivlə törədilə bilər.

Cinayət subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdlə törədilir.kompyuter sisteminə (onun hər hansı bir hissəsinə) daxil olan şəxs daxil olmağa hüququnun olmadığını, mühafizə tədbirlərinin pozmaqla daxil olduğunu qabaqcadan görüb dərk edir və daxil olmağı arzu edir. Motiv (məlumatları ələ keçirmək niyyəti və ya başqa şəxsi niyyət) cinayət tərkibinin zəruri əlamətidir.Mühafizə tədbirlərinin pozmamaqla məlumatları ələ keçirmək niyyətilə, habelə başqa şəxsi niyyətlə kompyuter sisteminə daxil olma əməli də Cm-in 27.1- ci maddəsinin tərkibi yaradır.

Cinayətin subyektiv kompyuter sisteminə və ya onun hər hansı bir hissəsinə daxil olmaq hüququ olmayan şəxs ola bilər.Kompyuter sisteminə və ya onun hər hansı bir hissəsinə daxil olmaq hüququna qanuni əsaslar üzrə peşə fəaliyyəti kompyuter sisteminin və ya şəbəkəsinin normal işinin təmin edilməsi ilə daimi və ya müvəqqəti olaraq bağlı olan şəxslər malik ola bilərlər.belə şəxslərə proqramçılar, kompyuterin yaddaşına informasiya daxil edən əməkdaşlar, avadanlığı sazlayanalar, mühəndis-elektriklər, təmirçilər və s. istifadəçilər aid edilir.kompyuter informasiyası və ya avadanlığın qurğuları ilə bilavasitə təmasda olmayan, lakin kompyuterlərin, onlarınistifadəçilər aid edilir.kompyuter informasiyası və ya avadanlığın qurğuları ilə bilavasitə təmasda olmayan, lakin kompyuterlərin, onların sistemlərinin və ya şəbəkələrinin olduğu yerlərə (otaqlara və s.) daxiloma hüququ olan, lakin kompyuter sisteminə və ya onun hər hansı bir hissəsinə daxil olmaq hüququna malik olmayan şəxslər (məsələn, xadimələr) də bu cinayətin subyektiv ola bilərlər.

Maddə 272. Kompyuter məlumatlarının qznunsuz keçirmə

272.1. Kompyuter sisteminə, kompyuter sistemindən və ya bu system daxilində ötürülən ümumi istifadə üçün nəzərdə tutlmayankompyuter məlumatlarınıı, o cümlədən bu cür kompyuter məlumatlarının daşıyıcısı olan kompyuter sistemlərinin elktromaqnit şüalanmasının, buna hüququ olmayan şəxs tərəfindən texniki vasitələrdən istifadə etməklə qəsdən ələ keçirilməsi.

Cinayətin **ictimai təhlükəliliyi** onda ifadə olunur ki, buna hüququ olmayan şəxs tərəfindən kompyuter sistemində dövriyyədə olan müxtəlif məlumatların (dövlət sirrini, şəxsi və ailə həyatının sirrini təşkil edən məlumatların) ələ keçirilməsi və sonradan yayılması dövlət orqanlarının fəaliyyətini iflic edir, dövlət- cəmiyyət- şəxsiyyət münasibətlərində tarazlığın pozulmasına, ictimai və dövlət həyatında gərginliklərin yaranmasına nədən olur.

Cinayətin **xüsusi obyektini** kompyuter sistemində dövriyyədə olan müxtəlif məlumatların, belə məlumatların daşıyıcısı olan kompyuter sistemlərini elektromaqnit şüalanmasının mühafizəsini təmin edən ictimai münasibətlər təşkil edir. **Əlavə obyekt** qismində mülkiyyət (əmlak münasibətləri, insanların Konstitusiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqları, dövlət orqanlarının normal fəaliyyətini tənzim edən münasibətlər və s. çıxış edir.

Cinayətin **predmetini** kompyuter məlumatları və bu məlumatlarının daşıyıcısı olan kompyuter sistemlərinin elektromaqnit şüalanması təşkil edir.

Cinayət **obyektiv cəhətdən** kompyuter sistemə, kompyuter sistemindən və ya bu sistem daxilində ötürülən ümumi istifadə üçün nəzərdə tutulmayan kompyuter məlumatlarının, o cümlədən bu cür kompyuter məlumatlarının daşıyıcısı olan kompyuter sistemlərinin elektromaqnit şüalanmasının buna hüququ olmayan şəxs tərəfindən texniki vasitələrdən istifadə etməklə ələ keçirilməsində ifadə olunur.

Ümumi istifadə üçün nəzərdə tutulmayan kompyuter məlumatları dedikdə, qanunvericiliklə yalnız müəyyən dairədə olan şəxslərin tanış olmasına icazə verilən və başqa şəxslərin tanış olmasına qadağa qoyulan məlumatlar (dövlət sirrini təşkil edən məlumatlar və s.), şəxsi və ailə sirrini təşkil edən məlumatlar, kommersiya və ya bank sirlinin ifadə olunduğu məlumatlar və s. başa düşülür. Ümumi istifadə üçün qadağa və ya məhdudiyət müəyyən edilməyən kompyuter məlumatlarının qəsdən ələ keçirilməsi müvafiq tərkib əlamətləri olduqda CM-in 271-ci maddəsi ilə məsuliyyətə səbəb ola bilər.

Kompyuter məlumatları heç də bütün hallarda birbaşa sistemə qoşulmaqla ələ keçirilmir. Məlumatlar rabitə kanallarından ələ keçirilə bildiyi kimi, kompyuter

sisteminin yerləşdiyi otaqda, binada, hətta müəyyən məsafə uzaqlıqdan da ələ keçirilə bilər. Bütün elektron qurğularının işi həmişə elektomaqnit şüalanması ilə müşayiət olunur. Elektorn-şüa borusu üzündə müəyyən məlumatı daşıyan elektomaqnit dalğalarını ətrafa şüalandırır. Belə dalğalar televiziya verilişlərində olduğu kimi fiizki maneələri (divarları, pəncərələri və s.) keçərək yayılır və belə dalğaları min metrə qədər məsafədən tutmaq (qəbul etmək) mümkündür. Həmin siqnallar müvafiq cihaz (qurğu) vasitəsilə tutulduqdan və başqa kompyutərə ötürüldükdən sonra məlumatın ilkin mənbəyi olan kompyuterdən alınan təsvir olduğu kimi məlumatın ötürüldüyü kompyuterdə əks olunur (məsafədən məlumatın ələ keçirilməsi). Ona görə də kompyuter sisteminə qoşulmadan kompyuter sisteminin işlənməsi zamanı yaranan elektromaqnit şüalanmasının məlumat daşıyıcısı olan qurğuya, vasitəyə köçürmək , qeydə almaq olar. Qeyd olunan halda şəxsin əməli CM-in 272.1-ci maddəsi ilə - “kompyuter məlumatlarının daşıyıcısı olan kompyuter sistemlərinin elektromaqnit şüalanmasının” ələ keçirilməsi əlaməti üzrə tövsif edilməlidir.

Cinayət **formal** tərkibli və kompyuter məlumatlarının, kompyuter məlumatlarının daşıyıcısı olan kompyuter sistemlərinin elektromaqnit şüalanmasının ələ keçirildiyi andan başa çatmış sayılır.

Cinayət **subyektiv cəhətdən** təqsirin **birbaşa qəsd** forması ilə törədilir.Şəxs ümumi istifadə üçün nəzərdə tutulmayan kompyuter məlumatlarının, o cümlədən bu cür kompyuter məlumatlarının daşıyıcısı olan kompyuter sistemlərinin elektomaqnit şüalanmasının, buna hüququ olmadan texniki vasitələrdən istifadə etməklə ələ keçirdiyinin ictimai təhlükəliliyini dərk edir və onların ələ keçirilməsini arzu edir.

Şərh olunan cinayətin **subyektiv** cinayət əməlini törədənədək 16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxs ola bilər.bu cinayətin subyektiv xüsusiyyəti, yəni kompyuter məlumatlarını, kompyuter məlumatlarının daşıyıcısı olan kompyuter sistemlərinin elektromaqnit şüalanmasını əldə etməyə hüququ olmayan şəxsdir.Qanuni əsaslar üzrə peşə fəaliyyəti kompyuter sisteminin və ya şəbəkəsinin normal işinin təmin

edilməsi ilə daimi və ya müvəqqəti olaraq bağlı olan şəxslərin-proqramçıların, kompyuterin yaddaşına məlumat daxil edən əməkdaşların, avadanlığı sazlayanların, mühəndis-elektiklərin, təmirçilərin, kompyuter texnikasını istismarı üzrə mütəxəssislərin belə hüququ ola bilər.

Maddə 273. Kompyuter sisteminə və ya kompyuter məlumatlarına qanunsuz müdaxilə

Kompyuter məlumatlarının qəsdən zədələnməsi, silinməsi, korlanması, dəyişdirilməsi və ya bloklanması buna hüququ olmayan şəxs tərəfindən törədilməklə əhəmiyyətli zərər vurulmasına səbəb olduqda.

Kompyuter məlumatlarının daxil edilməsi, ötürülməsi, zədələnməsi, silinməsi, korlanması, dəyişdirilməsi və ya bloklanması yolu ilə kompyuter sisteminin işlənməsinə buna hüququ olmayan şəxs tərəfindən qəsdən ciddi maneə törədilməsi.

Bu cinayətlərin **ictimai təhlükəliliyi** onda ifadə olunur ki, kompyuter məlumatlarının məhvi. Zədələnməsi və başqa qanunsuz əməllər nəticəsində bütöv bir dövlət orqanının, ayrı-ayrı təşkilatların və insanların fəaliyyətində dayanmalar, gərginlik yaranır, maddi ziyan vurulur.

Cinayətlərin obyekt kompyuter məlumatlarının mühafizə edilməsini təmin edən ictimai münasibətlər təşkil edir. **Əlavə obyekt** qismində mülkiyyət (əmlak) münasibətləri çıxış edir.

Şərh olunan maddədə nəzərdə tutulan cinayətin **predmeti** kompyuter məlumatlarıdır (CM-in 271-ci maddəsinin şərhinə bax).

CM-in 273.1-ci maddəsində əks olunan cinayət **obyektiv cəhətdən** kompyuter məlumatlarının zədələnməsinin, silinməsinin, korlanmasının, dəyişdirilməsinin və bloklanmasının əhəmiyyətli zərər vurulmasına səbəb olmasında ifadə olunur.

Kompyuter məlumatlarının zədələnməsi dedikdə, kompyuter sistemində işlənməsi, emal edilməsi üçün yararlı olan informasiyanın (faktların, məlumatların, proqramların və anlayışların) qismən yarasız vəziyyətə düşməsi, məlumatın bir

hissəsinin sıradan çıxması, məlumatın tamlığının pozulması və s. başa düşülməlidir. Zədələnmənin üsullarının əməlin tövsifinə təsiri yoxdur. Zədələmə istənilən üsulla (virus vasitəsilə və s.) həyata keçirilə bilər.

Kompyuter məlumatlarının silinməsi dedikdə, kompyuter sistemində işlənməsi üçün yararlı olan informasiyanı sistemdən, proqramdan, fayldan, kompyuterin yaddaşından silinməsi, çıxarılması başa düşülməlidir. Məlumatın silinməsi informasiyanın kompyuter sistemində, şəbəkəsində hər hansı surətini saxlamadan silinməsinə nəzərdə tutur. Kompyuter məlumatlarının silinməsi onun kompyuterin yaddaşından sonradan texniki cəhətdən bərpası mümkün olmayan şəkildə silinməsidir.

Kompyuter məlumatlarının korlanması belə məlumatları onlardan tamamilə istifadəni istisna edən yararsız vəziyyətə salmanı nəzərdə tutur.

Kompyuter məlumatlarının dəyişdirilməsi dedikdə, maddi daşıyıcıda (kompyuter sistemində, şəbəkəsində, yaddaş qurğusunda və s.) olan informasiyaya, verilənlər bazasına, proqramlara istənilən dəyişikliyin edilməsi başa düşülür.

Kompyuter məlumatlarının bloklanması kompyuter sistemində və onun informasiya ehtiyatlarına girişinin məhdudlaşdırılmasına və ya bağlanmasına gətirib çıxaran, istifadəçilərin informasiyaya daxil olmasını belə informasiyanın məhv edilməsi ilə nəticələnməyən şəkildə süni surətdə çətinləşdirilən hərəkətlərin edilməsini nəzərdə tutur.

Cinayət **subyektiv cəhətdən** təqsirin **qəsd** forması ilə törədilir. Cinayət törədən şəxsin öz hərəkətlərinə psixi münasibəti təqsirin **birbaşa qəsd** formasında, əhəmiyyətli zərərdə ifadə olunan ictimai təhlükəli nəticələrin baş verməsi faktına münasibətdə isə **birbaşa** və ya **dolayı** mövcud olur.

Subyektiv 16 yaşına çatmış və kompyuter məlumatları ilə işləməyə hüququ olmayan, habelə belə hüququ olsa da, məlumatları silmək, dəyişdirmək və s. hüquqlara malik olmayan anlaqlı fiziki şəxs ola bilər.

Kompyuter məlumatlarının kompyuter sisteminə daxil edilməsi dedikdə, müəyyən proqramların, parolların, giriş kodlarının kompyuter sistemə yazılması, başa düşülür.

Kompyuter sisteminin işlənməsinə ciddi maneə törədilməsi kompyuter sisteminin normal fəaliyyətinin elə bir pozulmasıdır ki, kompyuter sisteminin sahibinin və ya istifadəçisinin bu sistemdən istifadə etmək və ya digər kompyuter sistemləri ilə məlumatları mübadilə etmək imkanını mühüm dərəcədə məhdudlaşdırın.

Maddə 273-1. Kibercinayətlərin törədilməsi üçün hazırlanmış vasitələrin dövriyyəsi

273-1.1. Hazırlanmasının və ya uyğunlaşdırılmasının əsas məqsədi bu Məcəllənin 271-273-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərin törədilməsi olan qurğuların və ya kompyuter proqramlarının istehsalı, həmin cinayətlərin törədilməsi məqsədi ilə idxalı, istifadə üçün əldə olunması, saxlanması, satışı, yayılması və ya əldə edilməsinə digər formalarda şərait yaradılması, əhəmiyyətli zərər vurduqda.

273-1.2. Kompyuter parollarının, giriş kodlarının və ya kompyuter sistemə, yaxud onun hər hansı bir hissəsinə hüququ olmadan daxil olmağa imkan verən digər analogi məlumatların bu Məcəllənin 271-273-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərin törədilməsi məqsədilə istehsalı, saxlanması və ya istifadə üçün əldə olunması, əhəmiyyətli zərər vurduqda.

Cinayətin **obyektini** kompyuter sisteminin normal fəaliyyətini təmin edən ictimai münasibətlər təşkil edir. CM-in 273-1.1-ci maddəsində təsbit olunan cinayətin predmeti qismində komputer proqramları və qurğular çıxış edir.

Obyektiv cəhətdən ibarətdir:

a) kibercinayətlərin (CM-in 271-273-ci maddələri) törədilməsi üçün qurğuların və ya komputer proqramlarının istehsalı, idxalı, istifadə üçün əldə olunması, saxlanması, satışı, yayılması, əldə edilməsinə digər formalarda şərait yaradılmasında ifadə olunan əməllər; b) sadalanan əməllərin törədilməsi ilə

əhəmiyyətli zərər vurulmasında ifadə olunan ictimai təhlükəli nəticə; c) sadalanan əməllərlə əhəmiyyətli zərər arasında səbəbli əlaqənin mövcudluğu.

Kibercinayətlərin törədilməsi üçün qurğuların istehsalı dedikdə, kompyuter sisteminə daxil olmaq, habelə kompyuter sistemində məlumatları ələ keçirmək, kompyuter məlumatlarını silmək, zədələmək, dəyişdirmək, korlamaq, bloklamaq üçün müxtəlif cihazların, aparatların hazırlanması, hazır qurğuların bu məqsədlə uyğunlaşdırılması başa düşülür.

Kibercinayətlərin törədilməsi üçün hazırlanmış və ya uyğunlaşdırılmış qurğuların və ya kompyuter proqramlarının **idxalı** dedikdə, cinayətin sadalanan predmetlərinin Azərbaycan Respublikasının ərazisinə gətirilməsi başa düşülür. Qurğu və kompyuter proqramlarının kibercinayətlərin törədilməsində istifadə üçün **əldə olunması** dedikdə, həyata keçirilməsi üsulundan asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydaları pozmaqla qurğuların və ya kompyuter proqramlarının alınmasına, hədiyyə və ya qarşılıqlı hesablaşma vasitəsi kimi qəbul edilməsinə, başqa mallara və əşyalara dəyişdirilməsinə, mənimsənilməsinə və ya hər hansı digər üsulla onlara yiyələnməyə yönəldilmiş bütün hərəkətlər başa düşülür.

Qurğu və kompyuter proqramlarının **saxlanılması** dedikdə, qurğuların və ya kompyuter proqramlarının **saxlanması** şəxsin idarəçiliyində olan qurğuların və ya kompyuter proqramlarının öz sərəncamında saxlanmasına yönəldilmiş bütün hərəkətlər başa düşülür.

Qurğu və ya kompyuter proqramlarının **satışı** dedikdə, qurğu və ya kompyuter proqramlarının kibercinayətlərin törədilməsi üçün əvəzli şəkildə yayılmasına yönəldilmiş hərəkətlər başa düşülməlidir.

Qurğu və ya kompyuter proqramlarının **yayılması** dedikdə, onların satılması istisna olmaqla, bağışlanması, başqa əşya ilə dəyişdirilməsi və digər üsullarla özgəninkiləşdirilməsi yolu ilə başqa şəxslərə verilməsi (çatdırılması) başa düşülür.

Subyekt cəhətdən **birbaşa qəsdlə** törədilir. **Məqsəd** kibercinayətlərin törədilməsidir. **Subyekt** 16 yaşına çatmış fiziki anlaqlı şəxs ola bilər.

Maddə 273-2. Kompüter məlumatlarının saxtalaşdırılması

Saxtalaşdırılmış kompüter məlumatlarının autentik (həqiqi) kompüter məlumatları kimi qələmə vermək və ya istifadə etmək məqsədilə kompüter məlumatlarının müvafiq hüququ olmadan qəsdən daxil etmə, dəyişdirmə, silmə və ya bloklama, bu əməllər ilkin kompüter məlumatlarının autentikliyinə (həqiqiliyinə) pozulmasına səbəb olduqda.

Cinayətin **ictimai təhlükəliliyi** onda ifadə olunur ki, saxta kompüter məlumatlarının kompüter sistemə daxil edilməsi kompüter məlumatlarının həqiqi məzmununun itirilməsinə səbəb olur ki, bu da dövlət orqanlarının, ayrı-ayrı təşkilatların normal fəaliyyətinə pozulmasına gətirib çıxarır.**Obyekt** kompüter sisteminin normal fəaliyyətini tənzim edən ictimai münasibətlərdir.Cinayətin predmeti qismində kompüter məlumatları çıxış edir.**Obyektiv cəhətdən** saxtalaşdırılmış kompüter məlumatlarının buna hüququ olmadan kompüter sistemə daxil etmədə, dəyişdirmədə, silmədə və ya bloklamada ifadə olunan hərəkətlərin kompüter məlumatlarının həqiqiliyinin pozulmasına səbəb olması ilə xarakterizə olunur.

Kompüter məlumatlarının **saxtalaşdırılması** dedikdə, həqiqi kompüter məlumatlarının məzmununu dəyişdirmə, məlumatların sırasına yeni elementlərin əlavə edilməsi, yaxud silinməsi və s. hərəkətlər başa düşülür.

Cinayət **maddi** tərkiblidir və məlumatların daxil edilməsi, dəyişdirilməsi, silinməsi və ya bloklanması nəticəsində ilkin kompüter məlumatlarının həqiqiliyinin pozulduğu andan başa çatmış sayılır.

Subyektiv cəhətdən **birbaşa qəsdlə və xüsusi məqsədlə**-saxtalaşdırılmış kompüter məlumatlarının həqiqi məlumatlar kimi qələmə vermək və ya belə məlumatlardan istifadə etmək məqsədilə törədilir.

Subyekt kompüterə məlumat daxil etməyə, ümumiyyətlə, kompüterlə işləməyə hüququ olmayan 16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxs ola bilər.

